

СЛОВООБРАЗУВАНЕ

Както и другите славянски езици, сръбският в значителна степен се ползва от словообразуването с цел обогатяване на речника. Най-продуктивна словообразователна процедура е **суфиксацията**, в по-малка степен се използват **префиксацията** и **съчетаването** (композиция), а само по изключение се появява **конверсията** (преобразуването)

15. СУФИКСАЦИЯ

Терминът **суфиксация** обикновено се разбира като синоним за **образуване на нови думи** (деривация), макар че в по-широк смисъл и префиксацията представлява образуване на нови думи. Чрез суфиксация, т.е. чрез добавяне на наставка към основата, принадлежността на думата към дадена част на речта може да се промени, напр. когато от съществителното *rat* (война) получим прилагателното *rat-ni* (военен), глагола *rat-ovati* (воювам), но може и да остане също такава част на речта, напр. *mleko* (мляко), *mlek-ar* (млекар), *mlek-ara* (млекозавод) (и трите съществителни)

Многозначност на суфиксите

Няма много суфикси само с едно, специфично значение. По-чести са онези, които са многозначни, напр. суфиксът *-ica*, който може да служи за образуване на женски род от мъжки род (*kralj – kraljica* (крал – кралица)), може да бъде деминутивен (умалителен, *бел. прев.*) (*kuća – kućica* (къща – къщичка)), може да означава човешко същество от мъжки или женски род (*pijanica* (пияница)), предмет (*lojanica* (лоеница) = *lojana sveća* (лоена свещ)), абстрактно понятие (*olakšica* (облекчение) от глагола *olakšati* (облекча)), число (*petica* (петица)) и много други неща.

15.1. ФОНЕТИЧНИ РЕДУВАНИЯ

На границата между основата и суфикса може да настъпят различни фонетични промени:

- **асимиляция по звучност**: *golub + -če → golpurče*

(гълъбче), *Englez* + *-kinja* → *Engleskinja* (англичанка), *belež(iti)* + *-ka* → *beleška* (бележка), *top* + *-džija* → *tobdžija* (артилерист), *primet(iti)* + *-ba* → *primedba* (забележка);

- **асимиляция по място на учленение**: *stan* + *-beni* → *stambeni* (жилищен), *pas* + *-če* → *pašče* (кученце), *danas* + *-nji* → *današnji* (днешен);

- **изпадане на съгласни**: *kost* + *-ka* → *koska* (костилка), *lut(ka)* + *-če* → *luče* (кукличка), *krst* + *-ni* → *krsni* (кръстен);

- **преминаване на l в o**: *sel(o)* + *-ce* → *seoce* (селце), *sel(o)* + *-ski* → *seoski* (селски), *del(iti)* + *-ba* → *deoba* (делба), *bran(iti)* + *-lac* → *branilac* (защитник), генитив *branioca*;

- **палатализации** k → č, g → ž, h → š, c → č, s → š, z → ž: *uzrok* (причина) + *-ni* → *uzročni* (причинен, каузален), *krug* + *-ić* → *kružić* (кръгче), *greh* + *-an* → *grešan* (грешен), *zec* + *-ica* → *zečica* (заица), *ukras(iti)* + *-avati* → *ukrašavati* (украсявам), *izraz(iti)* + *-avati* → *izražavati* (изразявам);

- **йотация** t → ć, d → đ, l → lj, n → nj, p → plj, b → blj, v → vlj, m → mlj: *prut* + *je* → *pruće* (пръчки, пръти), *medved* + *-ji* → *medveđi* (мечи, мечешки), *sel(o)* + *-(j)ak* → *seljak* (селянин), *kamen* + *nje* → *kamenje* (камъни, камънак), *snop* + *je* → *snoplje* (снопи), *žab(a)* + *ji* → *žablji* (жабешки), *drv(o)* + *je* → *drvlje* (дървета), *Rim* + *(j)anin* → *Rimljanin* (римлянин).

Множествени редувания

Две или повече фонетични редувания могат да се комбинират в една и съща производна дума. Така например имаме:

list + *-je* → **lišće* (йотация) → *lišće* (листа)
(асимиляция по място на учленение);

drug + *-stvo* → **družstvo* (палатализация) → **družstvo* (асимиляция по звучност) → *društvo* (дружество, общество, компания) (изпадане на съгласна).

Варианти на суфикса *-ski*

15.1.1. С разнообразие от фонетични промени особено се проявява суфикса за образуване на прилагателни *-ski*, който, в зависимост от завършека на основата, може да придобие и формите *-ški*, *-čki* или *-ki*. Всяка от тези форми може да възникне по различен път, както показват следните примери:

<i>sport</i> + <i>-ski</i>		<i>sportski</i> (спортен)
<i>tenis</i> + <i>-ski</i>	(* <i>tenisski</i>)	<i>teniski</i> (тенисен)
<i>Francuz</i> + <i>-ski</i>	(* <i>francuzski</i> * <i>francusski</i>)	<i>francuski</i> (френски)
<i>varoš</i> + <i>-ski</i>	(* <i>varoški</i>)	<i>varoški</i> (градски)
<i>stalež</i> + <i>-ski</i>	(* <i>staleški</i>)	<i>staleški</i> (съсловен)
<i>knjig(a)</i> + <i>-ski</i>	(* <i>knjižski</i> * <i>knjiški</i>)	<i>knjiški</i> (книжен)
<i>Vels</i> + <i>ski</i>	(* <i>velški</i>)	<i>velški</i> (уелски)
<i>Čeh</i> + <i>-ski</i>	(* <i>češki</i>)	<i>češki</i> (чешки)
<i>Njujork</i> + <i>-ski</i>	(* <i>njujorčki</i> * <i>njujorški</i>)	<i>njujorški</i> (нюйоркски)
<i>Beč</i> + <i>-ski</i>	(* <i>bečki</i>)	<i>bečki</i> (виенски)
<i>junak</i> + <i>-ski</i>	(* <i>junački</i>)	<i>junački</i>
<i>lovač</i> + <i>-ski</i>	(* <i>lovački</i>)	<i>lovački</i> (ловджийски)
<i>mladić</i> + <i>-ski</i>	(* <i>mladički</i>)	<i>mladički</i> (младежки)
<i>Suec</i> + <i>-ski</i>	(* <i>suečki</i>)	<i>suečki</i> (Суецки)

Непостоянно *a*

Отделни суфикси на съществителни и прилагателни могат да имат непостоянно *a*. Такова *a* в граматиката е

необходимо да се отбележи по специален начин, напр. чрез поставяне в скоби, понеже, ако *a* е постоянно, става дума за съвсем друг суфикс, различни изменения и значения. Например, не е един и същ суфиксът *-(a)k* в *ùčínak* (ефект), генитив *ùčínka* (от глагола *učiniti* (направя, извърша)) и суфиксът *-āk* в *zèmljāk* (земляк; сънародник), генитив *zemljáka* (от *zemlja* (земя, страна)); не е един и същ суфиксът на прилагателните *-(a)n* в *plodan* (плодоносен), *plodna*, *plodno* и суфиксът *-an* в *zvezdan* (звезден), *zvezdana*, *zvezdano*.

15.2. СУФИКСИ НА СЪЩЕСТВИТЕЛНИ

От няколкостотин суфикса на съществителни тук ще посочим само няколко десетки най-чести и най-разпространени. В съответствие с онова, което казахме по-горе относно многозначността на суфиксите, ще се забележи, че отделни суфикси се появяват в много различни групи по значение.

Суфикси и род

Сред суфиксите за човешки същества преобладаващото мнозинство се отнася за мъже. Съответните думи за жени се образуват предимно от мъжките чрез добавяне на суфикси, които наричаме моционни (виж 15.2.6 по-долу). Някои съществителни важат еднакво и за двата рода (преди всичко онези на *-ica* и *-lica*, виж 15.2.3), а за някои (напр. *borac* (боец; борец), *debeljko* (шишко), *glavonja* (човек с голяма глава)) изобщо няма женска форма.

С буква *a* в скоби обозначаваме непостоянно *a*.

15.2.1. Суфикси за извършители на действие (*nomina*

agentis)

-**(a)с**, напр. *pisac* (писател) (генитив *pisca*), *borac* (боец; борец), *trgovac* (търговец), *prodavac* (продавач) и т.н.

-**l(a)с**, напр. *nosilac* (носител) (генитив *nosioca*, мн.ч. *nosioци*, генитив мн.ч. *nosilaca*), *prevodilac* (преводач), *čitalac* (читател) и т.н.

-**āč**, (дълго *a*): *vozač* (шофьор), *pevač* (певец), *nosáč* (носач) и т.н.

-**telj**: *učitelj* (учител), *ljubitelj* (любител), *snimatelj* (кинооператор) и т.н.

-**nik**: *putnik* (пътник), *savetnik* (съветник), *predsednik* (председател;; президент) и т.н. (виж и следващия раздел).

-**ar**: *kuvar* (готвач), *čuvár* (пазач), *zidar* (зидар) и т.н. (виж и следващия раздел).

Два суфикса, ограничени в малък брой думи, се отнасят само за жени като извършители на действие:

-**lja**, напр. *pralja* (перачка), *tkalja* (тъкачка), *dojilja* (доячка);

-**ara**, напр. *vračara* (врачка), *gatara* (гадателка).

15.2.2. Суфикси за професии

-**ar**: *knjižar* (книжар), *mesar* (месар), *krčmar* (кръчмар), *časovničar* (часовникар), *matematičar* (математик) и т.н.

-**nik**: *radnik* (работник), *nastavnik* (учител), *privrednik* (стопански деец) и т.н.

-**āš**, (дълго *a*): *harmonikaš* (акордеонист), *orguljaš* (органист) и т.н., *košarkaš* (баскетболист), *rukometas* (хандболист), *skijaš* (скиор) и т.н.

-**džija**: *šeširdžija* (шапкар), *čamdžija* (лодкар), *jorgandžija* (юрганджия) и т.н.

-ist(a)⁶⁰: *ekonomist(a)* (икономист), *mašinst(a)* (машинист) и т.н.; *violinist(a)* (цигулар), *flautist(a)* (флейтист) и т.н.; *ragbist(a)* (ръгбист), *džudist(a)* (джудист) и т.н.

15.2.3. Суфикси за особености на хора

-(a)с: *belac* (бял човек) (генитив *belca*), *starac* (старец), *stranac* (чужденец), *brbljivac* (бърборко) и т.н.

-āk, (дълго *a*): *veštak* (експерт, вещо лице), *čudak* (чудак), *divljak* (дивак), *glupak* (глупак) и т.н.

-ar: *kockar* (комарджия), *spletkar* (интригант), *besposličar* (безделник) и т.н.

-nik: *jadnik* (клетник), *otpadnik* (рenegат), *ljubavnik* (любовник) и т.н.

-džija: *kavgadžija* (кавгаджия), *galamdžija* (гюрултаджия), *siledžija* (насилник, побойник) и т.н.

-onja: *glavonja* (човек с голяма глава), *nosonja* (човек с голям нос), *mlakonja* (тромав човек) и т.н.

Еднакво служат и за мъжки, и за женски лица:

-ica: *tvrdica* (скъперник, скъперница), *gladnica* (гладник, гладница), *ulizica* (подлизурко; подмазвач, подмазвачка) и т.н.

-lica: *svadālica* (кавгаджия), *varālica* (измамник), *propālica* (нехранимайко, пропаднал човек) и т.н.

15.2.4. Суфикси със значение на принадлежност

-(a)с: *omladinac* (член на младежка организация) (генитив *omladinca*), *artiljerac* (артилерист), *akademac* (курсант) и т.н.

-ov(a)/ev(a)с: *esesovac* (есесовец) (генитив

---

⁶⁰ В единствено число по-обичаен е завършекът на *-ista*, а не *-ist*, макар че тези съществителни са от мъжки род и множественото им число е на *-isti*.

esesovca), *tolstojevac* (толстоист), *franjevac* (францисканец) и т.н.

-**āš**, (дълго *a*): *logoraš* (концлагерист), *seктаš* (сектант), *robijaš* (пленник) и т.н.

15.2.5. Етнически суфикси⁶¹

-(**j**)**anin**: *Beograđanin* (белградчанин), *Atinjanin* (атинянин), *Švedanin* (швед), *Evropljanin* (европеец) и т.н.

-(**a**)**c**: *Crnogorac* (черногорец) (генитив *Crnogorca*), *Berlinac* (берлинчанин), *Danac* (датчанин), *Brazilac* (бразилец) и т.н.

-**an(a)c**: *Vranjanac* (вранец, жител на Враня) (генитив *Vranjanca*), *Austrijanac* (австриец), *Amerikanac* (американец) и т.н.

-**lija**: *Nišlija* (нишлия), *Sarajlija* (сарайлия) (от *Sarajevo*), *Bečlija* (виенчанин) и т.н.

Етноиди:

-(**j**)**anin**: *državljanin* (гражданин, поданик), *građanin* (гражданин, жител на град), *ostrvljanin* (островитянин), *palančanin* (жител на паланка, провинциалист) и т.н.

15.2.6. Моционни суфикси

-**ica**: *pevačica* (певица), *Mađarica* (унгарка), *lavica* (лъвица) и т.н.; (*učen-ik* →) *učenica* (ученичка), (*svet-ac* →) *svetica* (светица) и т.н.

-**ka**: *dobrotvorka* (благодетелка), *frizerka* (фризърка), *muslimanka* (мюсюлманка) и т.н.; (*Bugar-in* →) *Bugarka* (българка), (*Japan-ac* →) *Japanka* (японка) и т.н.

-**inja**: *boginja* (богиня), *robinja* (робиня), *pesnikinja*

---

61 Под **етник** се разбира не само обозначение за националност, но и производно от имена на градове, държави, области, континенти и подобни. Производни с еднакви суфикси от общи съществителни се наричат **етноиди** (виж по-долу).

(поетеса) и т.н.

-kinja: *slavistkinja* (славистка), *vojvotkinja* (херцогиня) и т.н.; (сгп-ас →) *crnkinja* (негърка), (Srb-in →) *Srpkinja* (сръбкиня) и т.н.

-uša: *divljakuša* (дивачка), *prostakuša* (простачка) и т.н.

15.2.7. Събирателни (колективни) суфиги

-je: *klasje* (класове), *perje* (пера), *granje* (клони), *lišće* (листа), *cveće* (цветя) и т.н.

-stvo: *građanstvo* (гражданите), *seljaštvo* (селячеството), *sveštenstvo* (свещеничеството) и т.н.

-ad: *unučad* (внучета), *burad* (бурета), *dugmad* (копчета, бутони) и т.н.

-ići: *unučići* (внучета), *pilići* (пилета), *jarići* (ярета) и т.н.⁶²

15.2.8. Умалителни (и гальовни) суфиги

-ić: *mužić* (мъжле), *crvić* (червейче), *papirić* (хартийка), *brodić* (корабче) и т.н.

-čić: *sinčić* (синче), *trbuščić* (коремче), *ekserčić* (гвоздейче) и т.н.

-ica: *ženica* (женичка), *bubica* (буболечка), *šumica* (горичка) и т.н.

-čica: *grančica* (клонче), *stvarčica* (нещице), *cevčica* (тръбичка) и т.н.

-(a)с: *krevetac* (креватче) (генитив *kreveca*), *bratac* (братче, братле) и т.н.

-(a)к: *cvetak* (цветче, цветенце) (генитив *cvetka*), *đavolak* (дяволче, палавник) и т.н.

62 Тъй като тези съществителни заместват множествено число, суфиксите *-ad* и *-ići* могат да се смятат и за окончания за множествено число, виж 5.4.2.3.

-**ce**: *zvonce* (звънче), *ostrvce* (островче), *pisamce* (писъмце) и т.н.

-**ence** (генитив *-éceta*): *detence* (детенце), *pilence* (пиленце), *burence* (буренце) и т.н.

-**če** (генитив *-četa*): *momče* (момче), *devojtče* (момиче), *prozorče* (прозорче) и т.н.

15.2.9. Увеличителни (и пейоративни) суфикси

-**ina**: *vojničina* (едър войник), *volina* (голям вол), *komadina* (голямо парче) и т.н.

-**čina**: *lažovčina* (голям лъжец), *kafančina* (голяма кръчма) и т.н.

-**etina**: *babetina* (бабушкера), *ribetina* (голяма риба), *mašketina* (голяма котка) и т.н.

-**ura**: *kožura* (удебеляване на кожата), *seljančura* (селяндур), *devojtčura* (непорядъчно момиче) и т.н.

-**urda** (дълго *u*): *ručurda* (ръчище), *nožurda* (крачище), *glavurda* (голяма глава) и т.н.⁶³

15.2.10. Суфикси за инструменти и уреди

-**āč**, (дълго *a*): *prekidač* (прекъсвач), *brisač* (чистачка), *upaljač* (запалка) и т.н.

-**lica**: *grejalica* (печка), *prskalica* (пръскачка), *brusilica* (ъглошлайф) и т.н.

-**lo**: *brojilo* (електромер), *vozilo* (превозно средство), *pojačalo* (усилвател) и т.н.

-**ālјka** (дълго *a*): *štīpalјka* (щипка), *pisalјka* (калем), *pecalјka* (въдица) и т.н.

---

63 Съществуват още няколко увеличително-пейоративни суфикси, които са добре познати, но се употребяват само за по едно или две съществителни, напр. *kuća* → *kućerina*, *bara* → *baruština*, *trava* → *travulјina*, *čovek* → *lјudeskara* (от основата на множествено число *lјudi*, само в увеличително значение).

-iljka (дълго *i*): *cediljka* (цедка), *nosiljka* (носилка) и т.н.

15.2.11. Суфикси за места и помещения

-ište: *lovište* (ловен резерват), *ognjište* (огнище), *stepenište* (стълбище), *sajmište* (панаир), *bojište* (бойно поле) и т.н.

-lište: *šetalište* (алея за разходка), *klizalište* (пързалка за кънки), *lečilište* (санаториум) и т.н.

-āna: *šećerana* (захарна фабрика), *krečana* (варджийница), *elektrana* (електроцентрала) и т.н.

-ara: *pivara* (пивоварна), *gvoždara* (железарски магазин), *knjižara* (книжарница) и т.н.

-nica: *pivnica* (кръчма), *mesnica* (месарница), *kovačnica* (ковачница), *ludnica* (лудница) и т.н.

-onica: *spavaonica* (спалня), *čekaonica* (чакалня), *učionica* (класна стая, аудитория) и т.н.

-ionica: *perionica* (обществена пералня, автомивка), *predionica* (предачна работилница), *štedionica* (спестовна каса) и т.н.

-arnica: *mlekarnica* (млекарница), *biletarnica* (билетна каса), *pečenjarnica* (кебапчийница) и т.н.

-injak: *zverinjak* (менажерия), *mravinjak* (мравуняк) и т.н.

-ik, (дълго *i*): *šljivik* (сливак), *borik* (борова гора), *višnjiik* (вишнева градина) и т.н.

15.2.12. Разни суфикси за неодушевени понятия

-nica: *ulaznica* (входен билет), *uplatnica* (вносна бележка), *propusnica* (пропуск), *dopusnica* (пропуск) и т.н.

-ka: *petrolejka* (газена лампа) (= *petrolejska lamp*a), *mašinka* (автомат) (= *mašinska puška*), *nuklearka* (атомна централа) (= *nuklearna centrala*) и т.н.

-ina: *govedina* (говеждо месо), *teletina* (телешко месо), *piletina* (пилешко месо) и т.н. (видове месо).

-etina: *svinjetina* (свинско месо), *ovčetina* (агнешко месо) и т.н. (видове месо).

-ovina: *hrastovina* (дъбова дървесина), *borovina* (борова дървесина), *jelovina* (чам) и т.н. (видове дървен материал).

-arina: *putarina* (пътна такса), *mostarina* (такса за преминаване по мост) и т.н. (такса за минаване).

-ovača/-evača: *lozovača* (гроздова ракия), *jabukovača* (ябълкова ракия), *višnjevača* (вишновка, вишнева ракия) и т.н. (напитки).

15.2.13. Суфикси с абстрактно и обобщено значение

От съществителни:

-stvo: *junaštvo* (героизъм), *prijateljstvo* (приятелство), *siromaštvo* (беднотия) и т.н.; *slikarstvo* (живопис), *pčelarstvo* (пчеларство), *stvaralaštvo* (творчество) и т.н.⁶⁴

От прилагателни:

-ost: *starost* (старост), *hrabrost* (смелост), *ludost* (лудост), *pravilnost* (правилност), *upornost* (упоритост) и т.н.

-ōta: *dobrota* (доброта), *lepota* (красота), *sramota* (срамота) и т.н.

-ōća: *hladnoća* (студ), *skupoća* (скъпотия), *teškoća* (трудност) и т.н.

-ina: *brzina* (скорост), *vrelina* (жега), *gorčina* (горчивина), *veličina* (големина, размер), *praznina*

64 Примерите от първата група означават особености, а от втората – дейности. За още едно, събирателно значение на суфикса *-stvo*, виж „Събирателни суфикси“ по-горе.

(празнина) и т.н.

-ilo: *ludilo* (лудост), *rumenilo* (червенина), *mrtvilo* (мъртвило) и т.н.

От глаголи:

-a: *tuča* (сбиване; градушка), *osuda* (присъда), *zaštita* (защита), *dodela* (присъждане, възлагане), *upotreba* (употреба) и т.н.

-nja: *patnja* (страдание), *gradnja* (строеж), *mržnja* (омраза) и т.н.

-ba: *borba* (борба, бой), *žalba* (жалба), *pogodba* (споразумение) и т.н.

-idba: *ženidba* (женитба), *veridba* (годеж), *plovidba* (корабоплаване) и т.н.

-(j)ava: *lomljava* (трясък, шум от трошене), *zvonjava* (камбанен звън) и т.н.

-nja: *kuknja* (оплакване, вайкане; олелия), *puščjava* (стрелба), *dernjava* (крясъци, врява) и т.н.

-(j)aj: *trzaj* (трепване, конвулсия; откат), *dogadaj* (случка, събитие), *zagrljaj* (прегръдка), *oproštaj* (сбогуване) и т.н.

-(a)k: *odlazak* (заминаване) (генитив *odlaska*), *boravak* (пребиваване), *postupak* (процедура), *nastavak* (продължение) и т.н.

-ež: *dremež* (дрямка), *grabež* (грабеж), *crtež* (рисунка; чертеж) и т.н.

-Ø (нулев суфикс): *plač* (плач), *rast* (ръст), *prepis* (препис), *odmor* (почивка), *nazeb* (настинка, простуда) и т.н.

Отглаголни съществителни

15.2.14. Суфикси -nje и -će – Суфиксът *-nje* служи за образуване на отглаголни съществителни. За разлика от суфиксите, изброени в предходния раздел, от които всеки

се свързва едва с малък брой глаголни основи, съществителни на *-nje* съществуват почти от всички несвършени глаголи, както и от значителен брой свършени. По това те са сравними със съществителните на *-ing* в английски или с немския субстантивиран инфинитив от типа *das Lesen*.

-Anje и *-enje*

Основата на тези съществителни е както у миналото страдателно причастие (там, където съществува)⁶⁵, така че глаголите на *-ati* имат отглаголно съществително на *-anje* (напр. *čitanje* (четене), *disanje* (дишане), *gledanje* (гледане), *zapažanje* (забелязване), *približavanje* (приближаване)), а всички останали на *-enje*. Ударението е същото и на същата сричка, както в инфинитива. При съществителните на *-enje* настъпва йотация навсякъде, където тя съществува в миналото страдателно причастие, напр. *pamtiti – pamćenje* (помнене), *čistiti – čišćenje* (чистене), *suditi – suđenje* (съдене), *paliti – paljenje* (палене), *goniti – gonjenje* (гонене), *kvasiti – kvašenje* (квасене), *gaziti – gaženje* (газене, тъпчене), *topiti – topljenje* (топене) и т.н. Без йотация са *plesti – pletenje* (плетене), *bosti – bodenje* (бодене), *tresti – tresenje* (тръскане), *gristi – grizenje* (гризене) и т.н., тъй като го няма и в миналото страдателно причастие (*pleten, boden, tresen, grizen*). От *liti* (лея), *šiti* (шия), *mleti* (меля) съществителното е *livenje* (леене), *šivenje* (шиене), *mlevenje* (мелене) според миналото страдателно причастие *liven* (лят), *šiven* (шит), *mleven*

---

65 Исторически тези съществителни са възникнали чрез добавяне на суфикса *-je* към миналото страдателно причастие, при което настъпила йотация *-n + -je → -nje*. Днес не можем да ги образуваме по този начин, тъй като съществуват и от непреходни глаголи, които нямат минало страдателно причастие.

(млян). За непреходните и възвратните глаголи формата на отглаголното съществително трябва да се научи специално. Обикновено и при тях се появява йотация, по аналогия, напр. *roniti – ronjenje* (гмуркане), *kasniti – kašnjenje* (закъсняване), *truliti – truljenje* (гниене), *trubiti – trubljenje* (тръбене), *diviti se – divljenje* (възхищение) и т.н., но понякога са без йотация, напр. *íci – idenje* (вървене, ходене), *sedeti – sedenje* (седене), *bdeti – bdenje* (бдене), *leteti – letenje* (летене), *rasti – rastenje* (растене) и др.

Специфични значения

15.2.14.1. По принцип, съществителното на *-nje* изразява само субстантивизирано глаголно действие. Някои все пак получават и специфични значения: такава е и самата дума *značenje* (значение), такива са *letovanje* (летуване) (= *godišnji odmor* (годишен отпуск)), *zvanje* (звание) (= *titula* (титла)), *dugovanje* (задължение) (= *dug* (дълг)), *bolovanje* (болнични) (= *odsustvo zbog bolesti* (отпуск по болест)) и др. Някои от тях при промяна на значението променят и ударението и така от *imanje* (имане) става *imánje* (имение, имот) (= *posed*), от *pečenje* (печене) – *pečénje* (= *pečeno meso* (печено месо)), *ot jedínjenje* (съединяване) – *jedinjénje* (съединение) (*hemijski spoj dva ili više elemenata* (химическо съединение на два или повече елемента)).

Съществителни на *-nje* от свършени глаголи

15.2.14.2. Отглаголните съществителни от **свършени** глаголи винаги имат дълго възходящо ударение, което пада върху сричката пред *-nje*. Те съществуват само от отделни глаголи и то предимно от онези, които са преходни и с префикси. Могат да означават свършено действие като *rođenje* (рождение), *izvršenje* (изпълнение), *izlečenje* (излечение), *oslobođenje* (освобождение), *ispunjenje*

(изпълнение), *razoružanje* (разоръжение) и т.н. или състояние, като *uzbuđenje* (вълнение), *poniženje* (унижение), *zagađenje* (замърсяване), *zapaljenje* (възпаление), *zasićenje* (засищане) и т.н., респективно промяна на състояние, като *poboljšanje* (подобрене), *pogoršanje* (влошаване), *uvećanje* (увеличение), *smanjenje* (намаление), *pojačanje* (подкрепление), *ubrzanje* (ускорение) и т.н.

Специфични значения

Още по-често от онези от несвършени глаголи, тези производни могат да придобият пълно субстантивно значение. Така имаме *predskazanje* (предсказание) (= prognoza (прогноза)), *dopuštenje* (разрешение) (= dozvola (разрешително)), *naređenje* (заповед) (= naredba), *utvrđenje* (укрепление) (= tvrđava (крепост)), *odeljenje* (отделение) (= deo, odsek (отдел)), *oboljenje* (заболяване) (= bolest (болест)), *izdanje* (издание), *udubljenje* (вдлъбнатина) и много други.

Съществителни на -će

15.2.14.3. Отглаголни съществителни се образуват и със суфикс -će, но те са далеч по-малко от онези на -nje. Повечето от тях завършват на -nuće (от глаголите на -nuti), а по-рядко на -iće (от глаголите на -iti) или на -éće (от глаголите на -eti). Всички имат дълго възходящо ударение на предпоследната сричка. Точни правила за образуване на отглаголните съществителни е трудно да се дадат, затова е по-добре да се търсят в речника⁶⁶.

66 По аналогия на онези на -nje, и тези съществителни са възникнали с добавяне на суфикс -je към миналото страдателно причастие, завършващо на -t (напр. *dostignut* (постигнат) + -je → *dostignuće* (постижение)). Много глаголи днес са заменили миналото

От несвършените глаголи много малко са съществителните на *-će*: общо взето това са *bíce* (битие; същество), *píce* (питие) (с две значения: 'пиене' и 'онова, което се пие – напитка'), *uméće* (умение), *čeznúće* (копнеж)⁶⁷. Останалите са образувани от свършени глаголи и означават субстантивирано свършено действие, напр. *začéće* (зачатие), *prispéće* (пристигане) (= *dolazak*), *zauzéće* (завземане, превземане), *izčeznúće* (изчезване), *iskliznúće* (изплъзване; дерайлиране), *uginúće* (загиване, изчезване), *vaskrsnúće* (възкресение), *svaníće* (съмване) (= *svitanje* (зазоряване)) и т.н., а също така и резултат от действието, респективно състояние, както в *otkriće* (откритие) (= *ono što je otkriveno* (онова, което е открито), *pronalazak* (откритие)), *ulegnúće* (слягане) (= *uleglo, udubljeno mesto* (слегнало се, вдлъбнато място)), *uganíće* (навяхване) (= *iščašenje noge ili ruke* (навяхване на крак или ръка)), *dostignúće* (постижение), *nadahnúće* (вдъхновение), *očvrsnúće* (закаляване) и т.н. *Razvíće* (развитие) днес означава *razvoj* (развой) или *razvitak* (развитие). Чисто субстантивно значение са придобили *raspéće* (разпятие) (= *raspelo, krucifiks*) и *preduzéće* (предприятие) (= *firma, kompanija*).

15.3. СУФИКСИ НА ПРИЛАГАТЕЛНИ

страдателно причастие на *-t* с такова на *-n* (напр. *otkriti* (открива) – *otkriven* (открит) вместо архаичното *otkrit*), но съществителното на *-će* е останало (*otkriće* (откритие)). Освен това, има доста непреходни глаголи, които са получили съществително на *-će* по аналогия.

67 Отбелязваме дълго възходящо ударение на предпоследната сричка на тези съществителни, защото се пишат еднакво с 3 лице единствено число на бъдеще време на съответния глагол (*bǐće* (ще бъде) от *biti*, и *uméće* (ще умее) от *umeti*)

Качествени и относителни прилагателни

Прилагателните по значение могат да се разделят приблизително на две големи групи: **качествени**, които изразяват някаква особеност (напр. *hladan* (студен)), и **относителни**, които означават връзка с някое друго понятие (напр. *državni* (държавен) = *koji se odnosi na državu* (който се отнася до държавата)). Това деление има доста допирни точки с определената и неопределената форма на прилагателните (виж 6.2). Качествените прилагателни имат и определена, и неопределена форма. От относителните, прилагателните на суфикси *-ski* (*-čki*, *-ški*, *-ki*), *-ji*, *-nji*, *-ći* имат само определена форма, а притежателните на суфикси *-ov* или *-in* имат само неопределена форма.

Форма в речника

В прегледа на суфиксите по-долу ги посочваме така, както се постъпва с прилагателните в речника: даваме ги в неопределената форма (със завършек на съгласна), при което (освен за прилагателните на *-ov* и *-in*) се подразбира, че съществува и определена (със завършек на *-ī*). Ако суфиксът е посочен само с формата на *-ī*, това означава, че съществува само в определена форма.

За някои прилагателни обаче, не е известно дали имат неопределена форма, т.е., дали са относителни или качествени, затова нерядко се случва едно и също прилагателно в един речник да го открием със завършек на съгласна, а в друг – с форма на *-ī*. Нещо повече, едно и също прилагателно може в някои значения да спада към качествените, а в други – към относителните: така например *zvučan* (звучен) означава 'koji jako zvuči, čujan' (който звучи силно, който може да се чуе), а *zvučni* (звук) (само в определена форма) 'koji se odnosi na zvuk' (който се

отнася до звук); *borben* (боек, войнствен) е 'spreman za borbu, ratoboran (готов за борба (бой), войнствен)', а *borbeni* (борчески) (само в определена форма) 'koji se odnosi na borbu' (който се отнася до борба). Такива двойки прилагателни някои лексикографи дават в едно и също гнездо, а други ги третират като две отделни думи.

-ski

15.3.1. Относителни прилагателни. - Най-често употребяваният относителен суфикс *-ski* (със своите аломорфи, които видяхме в 15.1.1 по-горе). Той означава различни видове връзки и принадлежност: по отношение на човешки същества (*ženski* (женски), *carski* (царски), *kaluđerski* (калуđerски), *bogataški* (богаташки), *junački* (геройски)), по отношение на места и учреждения (*morski* (морски), *brdski* (планински), *seoski* (селски), *školski* (училищен), *fabrički* (фабричен), *redakcijski* (редакционен)), по отношение на дейности (*zanatski* (занаятчийски), *filozofski* (философски), *umetnički* (художествен), *politički* (политически), *biološki* (биологически)) и други. Чрез него се образуват географски и етнически прилагателни: *evropski* (европейски), *dunavski* (дунавски), *alpski* (алпийски), *rumunski* (румънски), *češki* (чешки), *beogradski* (белградски), *pariski* (парижки) и т.н.

Вместо със самия суфикс *-ski*, особено ако завършекът на основата е в конфликт с група съгласни *sk*, много прилагателни се образуват с помощта на сложни суфикси, които съдържат още една морфема пред *-ski*: *-ānski* (*poštanski* (пощенски), *proročanski* (пророчески), *grobļanski* (гробещен), *venecijanski* (венетциански)), *-īnski* (*majčinski* (майчински), *sestrinski* (сестрински), *gostinski* (гостен, който служи за гости)), *-ovski*, след палатална съгласна *-evski* (*divovski* (гигантски), *topovski*

(артилерийски), *orlovski* (орлов), *kraljevski* (кралски), *marševski* (маршов)).

-ji

15.3.1.1. Суфиксът *-ji* служи предимно за образуване на прилагателни от наименования на животни, по-рядко на човешки или свръхестествени същества. Остава неизменен в *pasji* (кучи, кучешки), *kozji* (кози), *mačji* (котешки), *lisičji* (лисичи), *čovečji* (човешки), *dečji* (детски), *božji* (божи), *vražji* (дяволски) и т.н., а предизвиква йотация на крайната съгласна на основата в *medveđi* (мечешки), *riblji* (рибешки), *kravlji* (крави, кравешки), *đavolji* (дяволски), *jesenji* (есенен) и т.н. Появява се и във форма *-iji* (напр. *dečiji* (детски), *božiji* (божи)), но тя се смята по-малко правилна, освен в производни като *ovčiji* (овчи), *guščiji* (гъши), *vrapčiji* (врабешки), където заради групата съгласни е по-лесна за изговор от *-ji*.

-ni

15.3.1.2. Суфиксът *-ni* всъщност е определена форма на суфикса *-(a)n*, който разглеждаме по-долу при качествените прилагателни. В много думи обаче, *-ni* се появява без неопределена форма и има относително значение, напр. *rični* (ръчен) (от *ruka*), *nožni* (крачен) (от *noga*), *trbušni* (коремен), *leđni* (гръбен), *kućni* (къщен), *sobni* (стаен), *krovni* (покривен), *zidni* (стенен), *ulični* (уличен), *državni* (държавен), *severni* (северен) (а също така и *južni* (южен), *istočni* (източен), *zapadni* (западен)), *noćni* (нощен), *podnevni* (следобеден), *mesečni* (месечен) и т.н.

За чужди съществителни на *-ija* по произход от латинските на *-io*, *-ionis*, този суфикс придобива форма *-ōni* респективно *-iōni*: *organizacioni* (организационен), *koncentracioni* (концентрационен), *orijentacioni*

(ориентационен), *invazioni* (инвазионен), *diskusioni* (дискусионен) и т.н. С морфемата *-ov-* (*-ev-* след палатална съгласна) се образува сложен суфикс *-ōvni/-ēvni*, както в *poslovni* (делови), *kućevni* (къщен), *duševni* (душевен) и т.н.

-an

15.3.1.3. Суфиксът *-an*, с постоянно *a* (понякога се появява само в определена форма на *-ani*), служи предимно за прилагателни от материали като *zemljan* (пръстен, от пръст), *peščan* (пясъчен) (от *pesak*), *koštani* (костен) (от *kost*), *voštani* (восъчен) (от *vosak*), *uljani* (маслен) и т.н., плюс още няколко като *zvezdani* (звезден), *novčani* (паричен), *lančani* (верижен) (от *lanac*) и др.

-en(i)

15.3.1.4. Подобен на предходния е суфиксът *-en* (*-eni*). И него го откриваме в прилагателни от материали като *drven* (дървен), *voden* (воден), *staklen* (стъклен), *gvozd* (железен), *platnen* (платнен), *vinen* (вълнен), заедно с доста други като *kazneni* (наказателен), *crkveni* (църковен), *službeni* (официален), *jedinstven* (единен), *zdravstveni* (здравен) и т.н. Такива като *vatren* (огнен), *leden* (леден), *meden* (меден), по-често отколкото като относителни ('koji se odnosi na vatru' (който се отнася до огън) и подобни), се употребяват при описване на характер или поведение.

-nji

15.3.1.5. Суфиксът *-nji* се появява в сравнително малък брой производни от съществителни, като *krajnji* (краен), *jutarnji* (утринен), *večernji* (вечерен), *subotnji* (съботен), *maternji* (майчин), понякога и от наречия, като *današnji* (днешен), *noćasnji* (нощешен) (от *dan* (днес), *noćas* (нощес)). Формата *-šnji* или *-ašnji* се появява в

прилагателни от наречия, *sadašnji* (сегашен), *sutrašnji* (утрешен), *unutrašnji* (вътрешен), *spoljašnji* (външен), *jučerašnji* (вчерашен), *skorašnji* (скорошен), както и в *godišnji* (годишен) (неправилно от *godina*).

-eći

15.3.1.6. Суфиксът *-eći* в *pileći* (пилешки), *teleći* (телешки), *jareći* (ярешки), *praseći* (прасешки) и т.н. възниква от суфикса *-ji*, който е добавен към основата на генитива (*pilet-a* и т.н.), но се появява и при съществителни, които нямат такава основа, като напр. *kereći* (кучешки) (= *pseći*) или *srneći* (сърнешки).

-aći

15.3.1.7. Прилагателните на *-aći* от глаголни основи, означават, че нещо е предназначено за действие, което се изразява от глагола, напр. *pisaći* (пишещ; писален) (*pisaći sto* (писална маса, бюро)), *šivaći* (шевен) (*šivaća mašina* (шевна машина)), *jahaći* (ездитен) (*jahaće odelo* (ездитен костюм)).

Прилагателни със значение на причастия

15.3.1.8. В по-ново време, под влияние на чужди езици, се появяват множество прилагателни на *-ći* от глаголна основа. В номинатив единствено число мъжки род те имат форма, която е еднаква със сегашното деепричастие (виж 9.8.3), но се изменят като прилагателни и имат значение на сегашно деятелно причастие: *važeći* (валиден), *vodeći* (водещ), *noseći* (носещ), *leteći* (летящ), *postojeći* (съществуващ), *tekući* (текущ), *rastući* (растящ), *putujući* (пътуващ), *vladajući* (управляващ), *odgovarajući* (съответен), *zadivljujući* (удивителен), *odlučujući* (решителен), *zастрашujući* (застрашителен), *umirujući*

(успокоителен), *iznenadujući* (изненадващ) и подобни. Все пак това не са истински причастия, защото означават **постоянна особеност** и не могат да заменят относително изречение. Така напр. се казва *leteća riba* (летяща риба), *leteće bube* (летящи насекоми), *neidentifikovani leteći objekt* (неидентифициран летящ обект), но не е възможно **i letećem avionu* (трябва да се каже *i avionu koji leti* (в самолета, който лети)); съществува *viseći most* (висящ мост) като наименование на вид мост, но не е възможно **slika viseća na zidu* вместо *slika koja visi na zidu* (картина, която виси на стената).

Някои от тези прилагателни се употребяват само с дадено съществително, в установени изрази, като *olakšavajuće okolnosti* (смекчавачи вината обстоятелства), *osiguravajući zavod* (застрахователен институт), *увеличavajuće staklo* (увеличително стъкло), *drečéća boja* (крещящ цвят), *stojeći* (изправено) (*sedeći* (седнало), *ležeć* (легнало)) *stav* (положение) и подобни.

Притежателни прилагателни на -ов

15.3.1.9. Притежателният суфикс **-ов** (след палатални съгласни **-ев**) образува прилагателни от съществителни от първо и второ склонение и то преди всичко от онези, които означават хора: *predsednikov* (на президента), *дететов* (на детето), *mladićev* (на младежа), *kraljev* (на краля), *učiteljev* (на учителя) и т.н. При съществителните на **-r** суфиксът се колебае между **-ов** и **-ев**: *direktorov* (на директора), *carev* (на царя/ императора), *pastirov* (на пастира) и *pastirev* и т.н.

От неодушевените съществителни притежателни прилагателни могат да имат наименованията на небесните тела (*Sunčev* (слънчев, на Слънцето), *Mesečev* (лунен, на Луната), *Marsov* (марсиански, на Марс)), както и имената на предприятия, организации, клубове и подобни (*Fijatov*

(на „Фиат“), *Partizanov* (на „Партизан“)). С този суфикс се образуват и прилагателни от наименования на дървета, и то не само от наименования от мъжки род (*borov* (боров), *hrastov* (дъбов), *orahov* (орехов)), а и от женски (*jabukov* (ябълков), *brezov* (брезов), *trešnjev* (черешов)).

При съществителните със завършек на *-v* суфиксът придобива формата *-ljev*: *Jakovljev*, *Čehovljev*, *Miroslavljev*. Три съществителни за обозначаване на близко родство, *sin* (син), *brat* (брат) и *muž* (мъж), днес получават предимно сложен суфикс *-ovljev/-evljev*: *sinovljev* (синов), *bratovljev* (братов), *muževljev* (мъжов).

Притежателни прилагателни на *-in*

15.3.1.10. Втори притежателен суфикс, *-in*, се добавя към съществителните на *-a*, както от женски род (*ženin* (женин), *sestrin* (сестрин), *majčin* (майчин), *bakin* (бабин), *doktorkin* (на докторката), *učiteljičin* (на учителката)), така и от мъжки род (*tatin* (татков), *sudijin* (на съдията), *vojvodin* (на войводата/ херцога), *kolegin* (на колегата), *Nikolin* (на Никола)).

И тук неодушевените понятия включват небесни тела (*Zemljin* (земен, на Земята), *Venerin* (венерин, на Венера)) и имена на организации (*Akademijin* (на Академията), *Matičin* (на Академията), *Zvezdin* (на „Звезда“)). От колективните съществителни притежателни прилагателни могат да получат *vlada* (правителство) (→ *vladin* (правителствен, на правителството), понеже няма прилагателно с друг суфикс) и още няколко от тях в установени изрази, като напр. *dugine boje* (цветовете на дъгата) (= боје спектра (цветовете на спектъра)), *ružino ulje* (розово масло), *sojino brašno* (соево брашно) и т.н.

-(a)n

15.3.2. Качествени прилагателни. - Най-честия от всички суфигкси, **-(a)n**, вече споменахме при относителните прилагателни, където има само определена форма *-ni*. С негова помощ се образуват прилагателни от съществителни, напр. *plodan* (плодоносен) (*plodna*, *plodno*), *uzoran* (образцов), *slobodan* (свободен), *radostan* (радостен), *tužan* (тъжен), *strašan* (страшен), *mračan* (мрачен) и т.н., от глаголи (*prolazan* (преходен), *ugodan* (приятен), *zavisan* (зависим), *iscrpan* (изчерпателен), *razoran* (унищожителен) и т.н.), понякога и от други части на речта (напр. *suvišan* (излишен, в повече) от наречието *suviše* (прекалено, твърде много)).

Прилагателни от чужд произход, чиито суфигкси произлизат от гръцкия *-ikós*, респективно от латинските *-alis* или *-ivus*, запазват чуждия суфигкс, но му добавят **-(a)n**, при което се получават сложните суфигкси **-ič(a)n** (*idiličan* (идиличен), *fantastičan* (фантастичен), *simboličan* (символичен), *hroničan* (хроничен), *drastičan* (драстичен), *ekonomičan* (икономичен) и т.н.), **-al(a)n** (*centralan* (централен), *formalan* (формален), *maksimalan* (максимален), *muzikalan* (музикален), *senzacionalan* (сензационен) и т.н.), **-iv(a)n** (*eksplozivan* (експлозивен), *agresivan* (агресивен), *aktivan* (активен), *sugestivan* (сугестивен) и т.н.).

-av

15.3.2.1. Суфигксът **-av** служи за описание на типични особености. Добавя се към основи от съществителни, напр. *ćelav* (плешив), *znojav* (потен), *mišičav* (мускулест), *pegav* (луничав), *bodljivav* (бодлив), *čađav* (саждив, покрит със сажди) и т.н., или към глаголни основи, напр. *drhtav* (треперещ), *blistav* (лъскав), *klizav* (хлъзгав), *golicav* (гъделичкащ; щекотлив), *hvalisav* (самохвален) и т.н.

-at

15.3.2.2. Суфиксът *-at* означава набиваща се на очи или особено развита част на тялото: *glavat* (главест) (= *koji ima veliku glavu* (който има голяма глава)), *nosat* (носест, който има голям нос), *brkat* (мустакат), *bradat* (брадат), *zubat* (зъбат), за животни *rogat* (рогат), *repat* (опашат) и т.н. Чрез сливане на този суфикс с прилагателни на *-ni* се получава суфиксът *-nat*, като в *mesnat* (месест), *pernat* (пернат, перест), *lisnat* (листат, който има листа), *travnat* (тревист) и т.н.

-ast

15.3.2.3. Суфиксът *-ast* означава прилика със съществителното, което е в основата, по форма (*kukast* (с форма на кука, пречупен), *kockast* (с форма на куб, четвъртит; кариран), *jajast* (яйцевиден, овален), *loptast* (топчест) и т.н.), по цвят (*maslinast* (маслинен), *narandžast* (оранжев), *ljubičast* (виолетов) [от *ljubica* = *ljubičica* (теменужка)], *ružičast* (розов) [от *ružica* = *ruža* (роза)] и т.н.) или по други особености, напр. *vazdušast* (въздухообразен), *svilast* (подобен на коприна), *penast* (пенест), *budalast* (глуповат) и т.н. В производни от прилагателни изразява приблизителна особеност, напр. *okruglast* (възкръгъл, кръгловат) (*pretežno okrugao* (предимно кръгъл)), *slatkast* (сладникав) (*delimično sladak* (отчасти сладък)), *vodenast* (воднист) (*koji sadrži dosta vode* (който съдържа доста вода)) и подобни.

-it

15.3.2.4. Суфиксът *-it* означава различни връзки със съществителни или глаголи, като напр. *zakonit* (законен), *različit* (различен), *rečit* (красноречив), *istinit* (истински),

kamenit (каменист), *ponosit* (горделив), *izrazit* (изразителен) и т.н. В съчетание със суфикса *-ov* респективно *-ev* възниква сложният суфикс *-ovit/-evit*: *lekovit* (лековит), *vetrovit* (ветровит), *šumovit* (горист), *duhovit* (духовит), *slojevit* (слоест, на пластове), *žuljevit* (мазолест) и т.н.

-iv (-ljiv)

15.3.2.5. Суфиксът *-iv* се появява и във формата *-ljiv*; пред *-iv* най-често настъпва йотация, както напр. *zapaljiv* (запалим, запалителен) от *zapaliti* (запаля) или *ranjiv* (раним) от *raniti* (раня). Има две основни значения. Едното е значение на типична особеност или поведение, почти винаги с форма на *-ljiv*, който се добавя към основа на глагол, напр. *stidljiv* (срамежлив), *lažljiv* (лъжлив), *govorljiv* (приказлив), *ćutljiv* (мълчалив), *štedljiv* (пестелив), *zanimljiv* (интересен), *promenljiv* (променлив), *varljiv* (лъжлив, измамен), *izdržljiv* (издръжлив), *lepljiv* (леплив), *smrdljiv* (смадлив) и т.н. По-рядко се добавя към основа на съществително, напр. *ćudljiv* (капризен), *brižljiv* (грижлив), *milostiv* (милостив), *vašljiv* (въшлив) и т.н.

Второто значение е онова, което съответства на латинския *-abilis/-ibilis*, на английския и френския *-able/-ible*, на немския *-bar*, т.е. значение на възможност на извършване на действието, което означава глагола в основата. Някои от тези производни имат *-iv*, а някои *-ljiv*, а понякога и двата са възможни в една и съща дума, както в *ostvariv* = *ostvarljiv* (и двата: *koji se može ostvariti* (който може да се осъществи, осъществим)). Примери: *dopustiv* (допустим), *oprostiv* (простим), *uporediv* (сравним), *izlečiv* (лечим), *kažnjiv* (наказуем), *upotrebljiv* (употребяем), *razumljiv* (разбираем), *ćitljiv* (мълчалив), *opipljiv* (осезаем) и още много други. Особено често тези прилагателни се появяват в отрицателна форма, напр. *neuporediv*

(несравним), *neizlečiv* (неизлечим), *neostvarljiv* (неосъществим), *neshvatljiv* (неразбираем), *nerazumljiv* (неразбираем) и подобни (виж и 15.5.2., 16.2).

Умалителни

15.3.2.6. Няколко суфикса служат за образуване на **прилагателни със субективна оценка**, и то преди всичко **умалителни**, подобни на онези от съществителни (виж 15.2.8). В прилагателни като *majušan* (мъничък) (от *mali* (малък)), *sićušan* (дребничък) (от *sitan* (дребен)), *tanušan* (тъничък) (от *tanak* (тънък)), *slabašan* и *slabačak* (слабичък, възслаб) (и двете от *slab* (слаб)) суфиксът изтъква значението на самото прилагателно. При други показва, че особеността е изразена частично, напр. *lepuškast* (хубавичък) (= *prilično lep* (достатъчно хубав)), *debeljuškast* (дебеличък) (= *debeo, ali ne previše* (дебел, но не прекалено)), *slabunjav* (слабичък) (= *prilično slab* (доста слаб)), *bledunjav* (бледичък) (= *romalo bled* (възблед)) и т.н. Приблизителен нюанс на цвят изразяват суфиксите **-kast**, напр. *crvenkast* (червеникав), *zelenkast* (зеленикав), *sivkast* (сивкав), *žučkast* (жълтеникав) (от *žut* (жълт)) и **-ičast** напр. *beličast* (белезникав) (от *beo* (бял)) и *plavičast* (синкав).

-cat и *-cit*

За енергично наблягане служат производни със суфиксите *-cat* и *-cit*, които почти винаги се употребяват успоредно с основната форма на прилагателното. Така имаме *sām samcat* (сам-самичък) (= *potpuno sam* (напълно сам)), *nov novcat* (нов-новеничък) (= *sasvim nov* (съвсем нов)), *go golcat* (гол-голеничък), *zdrav zdravcat* (здрав-здравеничък), и със същото значение *sam samcit* (сам-самичък), *zdrav zdravcit* (здрав-здравеничък) и т.н.

15.4. ГЛАГОЛНИ СУФИКСИ

За суфиксите за промяна на глаголния вид стана дума в 9.4.5 – 9.4.5.2.

Производните глаголи не могат лесно да се разпознаят, понеже много от тях имат еднаква форма с простите глаголи: напр. *blatiti* (калям) от съществителното *blato* (кал) се изменя по същия начин, както и *klatiti* (клатя) или *mlatiti* (бия), прости глаголи. Тук можем да посочим само няколко суфикса, които образуват по-голям брой производни, и то само в техните основни значения.

-ati

15.4.1. Със суфикса *-ati* се образуват глаголи от съществителни, напр. *gomilati* (трупам) (от *gomila* (куп)), *svetati* (цъфтя) (от *svet* (цвят)), *oružati* (въоръжавам) (от *oruž-je* (оръжие)), *koračati* (крача) (от *korak* (крачка)) и т.н. Образованите от основа на прилагателно, най-често от сравнителната степен, означават постепенно придобиване на качеството, обозначено чрез прилагателното, както в *jačati* (укрепвам, засилвам), *debljati* (дебелея) (от *debeo* (дебел), сравнителна степен *deblji* (по-дебел)), *mekšati* (омеквам) и подобни.

-iti

15.4.2. Със суфикса *-iti* се, от основа на съществително, се образуват глаголи, които означават действие, присъщо на това съществително, напр. *svedočiti* (свидетелствам) (от *svedok* (свидетел)), *prosjačiti* (прося) (от *prosjak* (просяк)), *stražariti* (стоя на стража/ пост), *gospodariti* (властвам) и подобни. Могат да значат пълнене или покриване с материала, обозначен от съществителното, напр. *blatiti*

(калям), *mastiti* (намазвам с мазнина), *bojiti* (боядисвам; оцветявам), *soliti* (соля), *žec'eriti* (подслаждам със захар) и подобни.

С основа на прилагателно същият суфикс изразява придаване на качества, обозначени с прилагателното, както в *puniti* (пълня), *oštriti* (остря), *hrabriti* (насърчавам), *veseliti* (радвам) и т.н.

-ovati

15.4.3. Суфиксът **-ovati**, след палатална съгласна **-evati**, с основа, която означава човешко същество, показва начина на живот, характерен за това същество, напр. *robovati* (робувам), *kraljevati* (царувам, кралувам), *carevati* (царувам). От основи на съществителни с неодушевено значение, се образуват глаголи като *ratovati* (воювам), *školovati* (изучавам някого), *imenovati* (назовавам), *bičevati* (бичувам, бия с камшик) и др. Редки са производните от основи на прилагателни, напр. *ludovovati* (лудувам), или от адвербиални, както *napredovovati* (напредвам).

Със суфикса **-ovati** се образуват и много глаголи от чужди основи, обикновено заети през немски (на *-ieren*) или френски (на *-er*), като *diskutovati* (дискутирам), *trijumfovati* (триумфирам), *apelovati* (апелирам), *interesovati* (*se*) (интересувам (*се*)) и т.н.

Суфикси от чужд произход

15.4.4. Още два суфикса, които се появяват в заемките от този вид, са **-irati** (напр. *programirati* (програмирам), *drogirati* (дрогирам), *asfaltirati* (асфалтирам), *filozofirati* (философствам)) и **-isati** (сегашно време на *-išem*, напр. *operisati* (оперирам), *informisati* (информирам), *koncentrisati* (концентрирам), *fotografisati* (фотографирам)). Всички тези глаголи са от несвършен вид или са

двувидови.

Суфиксът *-isati* се появява и при малък брой сръбски или отдавна заети основи, като *ugljenisati* (овъгля), *testerisati* (режа с трион), *kaldrmisati* (настилам калдъръм).

Фреквентативни суфикси

15.4.5. Фреквентативни (за често повтарящо се действие, бел. прев.), деминутивни (умалителни) или итеративни (повтарящи се) наричаме онези суфикси, които показват, че действието се върши учестено и на пресекулки. Най-разпространение са **-kati**, напр. *pipkati* (попипвам) (= *romalo, više puta pipati* (пипвам леко, много пъти)), *gurkati* (побутвам), *kopkati* (чопля, човъркам), *govorkati* (шушукам) и т.н., **-ucati**, напр. *svetlucati* (просветвам), *kašljucati* (кашлюкам), **-uckati**, напр. *sviruckati* (свирукам), *pijuckati* (попийвам), *dremuckati* (подремвам) и т.н. Деминутивно значение откриваме и в много други суфикси, като напр. **-karati** (*trčkarati* (тичам насам-натам), *piskarati* (драскотя, пиша по малко)), **-akati** (*moljakati* (досаждам с молби)), **-utati** (*skakutati* (подскачам)), **-cati** (*jurcati* (препускам)) и т.н.

15.5. ПРЕФИКСАЛНО-СУФИКСАЛНО СЛОВООБРАЗУВАНЕ

В по-старите граматика този тип словообразуване се представя като словообразуване със суфикс от синтагма (напр. *besposlica* (безработица) от *bez posla* плюс суфикс *-ica*), което от историческа гледна точка е и начинът, по който много от тези думи са възникнали. Все пак, има думи, които не могат да се извеждат от синтагми (напр. *po-vetar-ac* (ветрец), *na-reč-je* (диалект), както и всички

производни от глаголи), затова в синхроничен план е оправдано да се наричат префиксално-суфиксални, което означава, че към основата се добавят едновременно и префикс, и суфикс. По-долу в текста ще употребяваме съкращението ПСП = префиксално-суфиксална производна.

Съществителни

15.5.1. ПСП от съществителни най-често се образуват със следните суфикси:

-je, напр. *bespuće* (безпътица) (от *bez-* + *put -je*), *narečje* (диалект), *predvečerje* (привечер; навечерие), *Podunavlje* (Подунавие) (= *oblast uz Dunav* (областта покрай Дунав)), *podneblje* (поднебесното пространство; климат), *razdoblje* (период), *sazvežđe* (съзвездие) и т.н.;

-ica, напр. *besposlica* (безработица), *dokolenica* (¾ чорап), *prikolica* (ремарке), *poslastica* (сладкиш; лакомство), *potpetica* (токче), *susnežica* (лапавица) и т.н.;

-nik, напр. *načelnik* (началник), *beskućnik* (бездомник), *sagovornik* (събеседник), *doušnik* (доносчик), *priručnik* (наръчник) и т.н.;

-ina, напр. *zavetrina* (завет), *poledina* (обратна страна, гръб), *pokrajina* (област), *omladina* (младеж) и т.н.;

-(a)k, напр. *ponedeljak* (понеделник) (генитив *ponedeljka*), *pikrajak* (кътче), *naprstak* (напръстник), *podbradak* (двойна брада, гуша), *dovratak* (каса на врата) и т.н.;

-(a)c, напр. *vanzemaljac* (извънземен) (генитив *vanzemaljca*), *povetarac* (ветрец) и т.н.

В думи като *nemar* (небрежност, немарливост), *nerovrat* (невръщане), *nedogled* (необозримост), освен префикс *ne-* и основата на глагола *mariti* (грижа ме е), *povratiti* (върна), респективно *gledati* (гледам), имаме нулев

суфикс (-Ø).

Прилагателни

15.5.2. ПСП от прилагателни имат предимно суфикс **-(a)n** респективно **-ni**, както в *beskrajan* (безкраен) (*bez-* + *kraj* + *-(a)n*), *bespomoćan* (безпомощен), *nezaboravan* (незабравим), *prekobrojan* (излишен, в повече), *pristrastan* (пристрастен), *potkožni* (подкожен), *predizborni* (предизборен), *vanbračni* (извънбрачен), *međunarodni* (международен), *zagrobni* (задгробен) и т.н.

Доста ги има и със суфикс **-ski**: *bescarinski* (безмитен), *pomorski* (морски), *nadmorski* (надморски), *prigradski* (крайградски), *prekookeanski* (презокеански), *vanevropski* (извъневропейски), с префикс от чужд произход *postdiplomski* (следдипломен) и т.н.

Прилагателни от типа *nezajažljiv*

Тук можем да причислим прилагателни като *nezajažljiv* (ненаситен) (от *ne-* + *zajaz[iti]* + *-ljiv*), *neopisiv* (неописуем), *neuništiv* (неунищожим), *neukrotiv* (неукротим), *nesalomljiv* (несломим), тъй като се появяват едновременно с префикс и суфикс. Напротив, такива като *neostvarljiv* (неосъществим) (виж 16.2) се числят към префиксалното словообразуване, тъй като са възникнали като отрицателни форми на вече готови прилагателни като *ostvarljiv* (осъществим) и т.н.

Глаголи

15.5.3. Най-многобройни ПСП са глаголните. Суфиксът при тях е обикновено *-iti*, рядко *-ati* или *-eti*. Основите са от съществителни или прилагателни, по изключение от местоимения и числителни.

15.5.3.1. Префикс *o-*, основи от съществителни: *osloboditi* (освободя) (*o-* + *sloboda* + *-iti*), *ostvariti* (осъществя), *ozakoniti* (узаконя), *opametiti se* (вразумя се), *okončati* (завърша) и т.н.

Основи от прилагателни: *odobriti* (одобря), *omogućiti* (осигуря възможност), *osvežiti* (освежа), *otoplit* (отопля), *olakšati* (облекча), *otežati* (отежня, затрудня), *osigurati* (осигуря) и т.н.

Преходни и непреходни глаголи

Със суфикс *-eti* първоначално са образувани само непреходни глаголи от основи от прилагателни, като напр. *onemeti* (онемее), *ogoleti* (оголея), *osédeti* (побелея) (= *postati sed*), а преходните имат суфикс *-iti*. Оттук и днес различаваме *oslepeti* (ослепея) 'izgubiti vid' (да изгубя зрение) от *oslepiti* (ослепя) (*koga*) 'oduzeti (kome) vid' (да отнема някому зрението), *otupeti* (затъпея) 'postati tup' (да стана тъп) от *otupiti* (затъпя) 'učiniti (što) tupim' (да направя нещо [да стане] тъпо). Днес тази разлика до голяма степен се е изгубила и така напр. *oživeti* (оживее; съживя) се употребява и в непреходно значение 'postati živ' (да стана жив), и в преходно 'vratiti (*koga*) u život' (да върна някому живота), а много непреходни глаголни имат суфикс *-iti*, като *ozdraviti* (оздравее; излекувам), *ostvariti* (осъществя), *omršaviti* (отслабна) (освен *omršaveti* със същото значение).

u-

15.5.3.2. Префикс *u-*, основи от съществителни: *uobličiti* (оформя) (*u-* + *oblik* + *-iti*), *uvrstiti* (включва в класификация), *uskladiti* (съгласувам), *unakaziti* (обезобразя), *uobičajiti (se)* (свикна; (*se*) стане навик), *užurbati (se)* (разбързам се) и т.н.

Основи от прилагателни: *uprostiti* (опростя),

umanjiti (намаля), *uozbiljiti (se)* (стана сериозен), *ubrzati* (ускоря), *učestati* (зачестя), *ulepšati* (разкрася) и т.н.

Основа от местоимение: *usvojiti* (усвоя; приема).

Основи от числителни: *udvojiti* (удвоя), *utrojiti* (утроя) и т.н.

po-

15.5.3.3. Префикс *po-*, основи от съществителни: *posiniti* (осиновя), *pošumiti* (залеся), *pozlatiti* (позлатя), *pogospoditi (se)* (направля/ стана господин), *posrbiti* (посърбя, сърбизирам) и т.н.

Основи от прилагателни: *ponoviti* (повторя), *povisiti* (повиша), *poniziti* (понижа; унижа), *pojefiniti* (поевтиня; поевтиня) и т.н.; *poskupeti* (поскъпна), *poružneti* (погрознея), *pozeleneti* (позеленея) и т.н. (със суфикс *-eti* са само непреходни глаголи)

Основа от местоимение: *poništiti* (унищожа; анулирам).

iz-

15.5.3.4. Префикс *iz-*, основи от съществителни: *izobličiti* (обезобразя; изопача), *izvestiti* (известя), *iskoreniti* (изкореня) и т.н.

Основи от прилагателни: *ispraviti* (изправя), *izjednačiti* (изравня), *izveštiti se* (обиграя се) и т.н.

ob-

15.5.3.5. Префикс *ob-*, основи от съществителни: *obdariti* (надаря, даря), *obuzdati* (обуздая), *opseniti* (измамя) и т.н.

Основи от прилагателни: *obnoviti* (обновя, подновя), *objasniti* (обясня), *obnažiti* (разголя) и т.н.

s-

15.5.3.6. Префикс *s-*, основи от съществителни: *združiti* (обединя, слея) (*s-* + *drug -iti*), *smestiti* (поставя), *sprijateliti se* (сприятеля се) и т.н.

Основи от прилагателни: *sniziti* (понижа), *smanjiti* (намаля), *zbližiti* (сближа), *smekšati* (смекча) и т.н.

raz-

15.5.3.7. Префикс *raz-*, основи от съществителни: *razmestiti* (поставя на различни места), *razglasiti* (разглася), *raspariti* (разеща) (от *par* (чифт, двойка)), *razvrstati* (класифицирам) и т.н.

Основи от прилагателни: *razjasniti* (разясня), *raznežiti* (разнежа), *rasprostraniti* (разпространя) и т.н.

pri-

15.5.3.8. Префикс *pri-*, основи от съществителни: *prikleštiti* (приклеща), *prizemljiti (se)* (приземя (се)) и т.н.

Основи от прилагателни: *pričvrstiti* (прикрепя), *pritesniti* (притисна, поставя натясно), *pripitomiti* (опитомя) и т.н.

za-

15.5.3.9. Префикс *za-*, основи от съществителни: *zaratiti* (започна война), *zastakliti* (остъкля), *zakaluđeriti* (покалугеря), *zasseniti* (засенча; заслепя) и т.н.

Основи от прилагателни: *zaslepiti* (заслепя) (*-eti*) (ослепя), *zacrniti* (почерня; зачерня), *zaokrugliti* (закръгля) и т.н.

na-

15.5.3.10. Префикс *na-*, основи от съществителни: *nastaniti* (заселя), *naumiti* (намисля), *namagarčiti* (омаскаря) и т.н.

15.6. СЛОЖНО СУФИКСАЛНО СЛОВООБРАЗУВАНЕ

Думата може да бъде съставена от две свързани основи и суфикс, както напр. в *staklo-rez-ac* (стъклар), *pobedo-nos-an* (победоносен), *slatko-reč-iv* (сладкодугмен). Такива думи наричаме суфиксални сложни. Важно е да се отбележи, че техните основи не се появяват заедно без суфикс. В това се състои разликата с думи като *kratkovid-ost* (късогледство) или *zemljoradnič-ki* (земеделски), които не са суфиксални сложни, понеже към вече съществуваща сложна дума (*kratko|vid*, *zemljo|radnik*) е добавен суфикс (-*ost* съответно -*ski*).

Отделни примери за суфиксални сложни производни (ССП) даваме в главата за съчетаването, както за съществителните, така и за прилагателните (при другите части на речта на практика няма такива).